

Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 29 augustus 2025, houdende een tweede wijziging van de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten ter verduidelijking van enkele verkiezingsbescheiden en voorlichtingsmaterialen [KetenID WGK27769]

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Gelet op de artikelen 3, derde lid en 5, tweede lid van het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten;

Besluit:

ARTIKEL I

De bijlage bij artikel 1 van de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten wordt als volgt gewijzigd.

A

Het model 3 wordt vervangen door het model dat is opgenomen in onderdeel A van de bijlage bij deze regeling.

B

Het model 5-1 wordt vervangen door het model dat is opgenomen in onderdeel B van de bijlage bij deze regeling.

C

Het model 5-2 wordt vervangen door het model dat is opgenomen in onderdeel C van de bijlage bij deze regeling.

ARTIKEL II

Deze regeling treedt in werking op 1 oktober 2025.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
D.M. van Weel

BIJLAGE BIJ ARTIKEL I

A

Model 3. Stembiljet

Model 3 Stembiljet (Voorzijde)^{1,2}

Bovenaan het stembiljet komt te staan 'Stembiljet voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal/Eerste Kamer der Staten-Generaal/provinciale staten van/ het algemeen bestuur van het waterschap/ de raad van de gemeente/ de eilandsraad van het openbaar lichaam/ het kiescollege van het openbaar lichaam/ het Europees Parlement [in kieskring (.....) op ...'.³

Op de bovenste helft van het stembiljet staan de lijsten (partijen) die aan de verkiezing deelnemen.^{4,5} In het kader boven de partijen staat de tekst: 'Kies één partij'.

Op de onderste helft staan de nummers van de kandidaten op de lijsten.^{NaN}

In het kader boven de kandidaatnummers staat 'en kies één kandidaat van die partij'. Naast de tekst 'en kies één kandidaat van die partij' is een tekstballon opgenomen met daarin een verwijzing naar het overzicht van kandidaten. De tekst in de tekstballon luidt: 'Kijk in de lijst met kandidaten voor de namen.'

¹ Het stembiljet wordt in kleur gedrukt. Het stembiljet wordt vanuit het midden opgebouwd, zodat er ook bij weinig lijsten geen grote witruimte tussen de aanduidingen van de lijsten en kandidaatnummers is.

² Tot en met 28 lijsten staan alle lijsten boven de horizontale vouw op het stembiljet. Bij 29 of meer lijsten, wordt een stembiljet gehanteerd waarbij de lijsten boven en onder de vouw staan. Op de vouw in het midden komt geen tekst. In de specificaties staan de precieze afstanden.

³ Alleen op te nemen, indien het een verkiezing betreft van de leden van de Tweede Kamer of van provinciale staten van een provincie die uit meer dan één kieskring bestaat. Achter 'kieskring' het nummer en tussen haakjes de naam van de gemeente waar het hoofdstembureau is gevestigd.

⁴ De in de kieskring deelnemende lijsten worden in twee kolommen weergegeven, waarbij van links naar rechts steeds het logo, stemvakje, lijstnummer, de aanduiding van de partij en een icoon met daarin een cijfer dat correspondeert met het aantal kandidaten op elke lijst worden afgebeeld. Bij een even aantal lijsten worden de lijsten in twee gelijke kolommen weergegeven. Bij een oneven aantal lijsten, bevat de linker kolom de aanduiding van één partij meer. De ordening van partijen gaat van boven naar beneden.

⁵ In het geval er een blanco lijst op het stembiljet staat, dat wil zeggen een lijst waarboven géén aanduiding van een politieke groepering staat, komt op het stembiljet op de plaats voor de aanduiding van een politieke groepering de tekst te staan: 'Lijst met lijstnummer [lijstnummer]'. De aanduiding voor de blanco lijst wordt cursief en niet dikgedrukt weergegeven. De kandidaatnummers op de onderste helft worden weergegeven van links naar rechts, waarbij rijen van tien worden gemaakt. Het stemvakje wordt voor het kandidaatnummer geplaatst. Er staan niet meer kandidaatnummers op het stembiljet dan het hoogste aantal kandidaten dat in de kieskring op enige lijst voor de betreffende verkiezing voorkomt.

B

Model 5-1. Overzicht van kandidaten, geordend per lijst

Model 5-1

Overzicht van kandidaten voor experimenten met nieuwe stembiljetten

In dit overzicht kunnen kiezers per lijst (partij) de namen van de kandidaten opzoeken. Op het voorblad wordt benoemd om welke verkiezing het gaat en een overzicht van alle lijsten. Op dit voorblad worden de lijsten in maximaal drie kolommen geplaatst en de lijstnummers van boven naar beneden. Verder worden per lijst van links naar rechts het lijstnummer, logo, aanduiding en de afbeelding met het aantal kandidaten op elke lijst vermeld. In het geval er geen aanduiding boven een lijst staat, komt op de plaats voor de aanduiding en het logo van een politieke groepering te staan: 'Lijst met lijstnummer [lijstnummer]'. Na het voorblad staat op elke volgende pagina per lijst de namen van alle daarop voorkomende kandidaten en hun nummer op die lijst. Er is één pagina per partij. De namen van kandidaten worden in maximaal vier kolommen weergegeven, waarbij de nummering van boven naar beneden loopt. Op deze pagina wordt aan de rechterkant onderaan de afbeelding met het aantal kandidaten van die partij vermeld. Op de achterkant van de pagina's worden geen namen van kandidaten afgedrukt. Daar komt de tekst te staan 'Dit is geen stembiljet'.

De vouwrand van het overzicht van kandidaten zit aan de bovenrand. Daar worden vier gaten aangebracht zodat het overzicht van kandidaten in het stemhokje kan worden bevestigd. Alle bladzijden van het overzicht van kandidaten worden voorzien van een coating om het schrijven op de lijsten te bemoeilijken.

Dit is geen stembiljet

Lijst met kandidaten

[verkiezing] op [datum]

[Logo] 1 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 15 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 29 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 2 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 16 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 30 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 3 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 17 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 31 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 4 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 18 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 32 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 5 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 19 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 33 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 6 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 20 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 34 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 7 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 21 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 35 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 8 [Aanduiding van de partij]	22 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 36 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 9 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 23 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 37 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 10 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 24 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 38 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 11 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 25 [Aanduiding van de partij]	39 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 12 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 26 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 40 [Aanduiding van de partij]
[Logo] 13 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 27 [Aanduiding van de partij]	
[Logo] 14 [Aanduiding van de partij]	[Logo] 28 [Aanduiding van de partij]	

Ga naar de bladzijde met de partij en kandidaat van uw keuze

[Aanduiding van de verkiezing en datum]

Lijst 0 Aanduiding van de partij

1 Achternaam Voornaam, Woonplaats	21 Achternaam Voornaam, Woonplaats	41 Achternaam Voornaam, Woonplaats	61 Achternaam Voornaam, Woonplaats
2 Achternaam Voornaam, Woonplaats	22 Achternaam Voornaam, Woonplaats	42 Achternaam Voornaam, Woonplaats	62 Achternaam Voornaam, Woonplaats
3 Achternaam Voornaam, Woonplaats	23 Achternaam Voornaam, Woonplaats	43 Achternaam Voornaam, Woonplaats	63 Achternaam Voornaam, Woonplaats
4 Achternaam Voornaam, Woonplaats	24 Achternaam Voornaam, Woonplaats	44 Achternaam Voornaam, Woonplaats	64 Achternaam Voornaam, Woonplaats
5 Achternaam Voornaam, Woonplaats	25 Achternaam Voornaam, Woonplaats	45 Achternaam Voornaam, Woonplaats	65 Achternaam Voornaam, Woonplaats
6 Achternaam Voornaam, Woonplaats	26 Achternaam Voornaam, Woonplaats	46 Achternaam Voornaam, Woonplaats	66 Achternaam Voornaam, Woonplaats
7 Achternaam Voornaam, Woonplaats	27 Achternaam Voornaam, Woonplaats	47 Achternaam Voornaam, Woonplaats	67 Achternaam Voornaam, Woonplaats
8 Achternaam Voornaam, Woonplaats	28 Achternaam Voornaam, Woonplaats	48 Achternaam Voornaam, Woonplaats	68 Achternaam Voornaam, Woonplaats
9 Achternaam Voornaam, Woonplaats	29 Achternaam Voornaam, Woonplaats	49 Achternaam Voornaam, Woonplaats	69 Achternaam Voornaam, Woonplaats
10 Achternaam Voornaam, Woonplaats	30 Achternaam Voornaam, Woonplaats	50 Achternaam Voornaam, Woonplaats	70 Achternaam Voornaam, Woonplaats
11 Achternaam Voornaam, Woonplaats	31 Achternaam Voornaam, Woonplaats	51 Achternaam Voornaam, Woonplaats	71 Achternaam Voornaam, Woonplaats
12 Achternaam Voornaam, Woonplaats	32 Achternaam Voornaam, Woonplaats	52 Achternaam Voornaam, Woonplaats	72 Achternaam Voornaam, Woonplaats
13 Achternaam Voornaam, Woonplaats	33 Achternaam Voornaam, Woonplaats	53 Achternaam Voornaam, Woonplaats	73 Achternaam Voornaam, Woonplaats
14 Achternaam Voornaam, Woonplaats	34 Achternaam Voornaam, Woonplaats	54 Achternaam Voornaam, Woonplaats	74 Achternaam Voornaam, Woonplaats
15 Achternaam Voornaam, Woonplaats	35 Achternaam Voornaam, Woonplaats	55 Achternaam Voornaam, Woonplaats	75 Achternaam Voornaam, Woonplaats
16 Achternaam Voornaam, Woonplaats	36 Achternaam Voornaam, Woonplaats	56 Achternaam Voornaam, Woonplaats	76 Achternaam Voornaam, Woonplaats
17 Achternaam Voornaam, Woonplaats	37 Achternaam Voornaam, Woonplaats	57 Achternaam Voornaam, Woonplaats	77 Achternaam Voornaam, Woonplaats
18 Achternaam Voornaam, Woonplaats	38 Achternaam Voornaam, Woonplaats	58 Achternaam Voornaam, Woonplaats	78 Achternaam Voornaam, Woonplaats
19 Achternaam Voornaam, Woonplaats	39 Achternaam Voornaam, Woonplaats	59 Achternaam Voornaam, Woonplaats	79 Achternaam Voornaam, Woonplaats
20 Achternaam Voornaam, Woonplaats	40 Achternaam Voornaam, Woonplaats	60 Achternaam Voornaam, Woonplaats	80 Achternaam Voornaam, Woonplaats

0 Aanduiding van de partij

[Logo]

80 kandidaten

Model 5-2. Handleiding voor de kiezer**Model 5-2**

Kiezershandleiding voor experimenten met een nieuw stembiljet

Zo stemt u

Maak uw keuze

- Kies één partij...
- en één kandidaat van die partij

Kleur de twee vakjes van uw keuze rood.
Kleurt u niks in? Dan stemt u blanco.

Klaar?

- Vouw het stembiljet dicht zodat niemand uw stem kan zien
- Doe het stembiljet in de stembus

Fout gemaakt?

Vraag een nieuw stembiljet
aan een stembureaulid

Moeite met lezen?

Vraag een vergrootglas
aan een stembureaulid

Uw stem is geheim

U hoeft aan niemand te
laten weten wat u stemt.

Ook niet door het maken
van een foto.

Heeft u vragen? Stel ze aan een stembureaulid

TOELICHTING

Aanleiding

Op basis van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten is het mogelijk om bij een verkiezing te experimenteren met een nieuw model voor het stembiljet. De uitwerking van de inrichting van deze experimenten staat in het Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten. Daarin zijn ook grondslagen opgenomen om bij ministeriële regeling een aantal van de Kiesregeling afwijkende modellen vast te stellen. Dat gebeurt in de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten. Een aantal van de in die regeling vastgestelde modellen behoeft redactionele verbeteringen. Daartoe strekt deze wijzigingsregeling.

Een eerdere versie van deze regeling is ter advies voorgelegd aan de Kiesraad, de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR). In deze toelichting wordt, waar relevant, op de verkregen adviezen ingegaan. Voor het overige worden de adviezen besproken onder *Ontvangen adviezen*.

Bij de afgelopen verkiezing van de leden van het Europees Parlement is in vijf gemeenten een experiment met een nieuw stembiljet gehouden. Het experiment is goed verlopen en de uitkomst van de evaluatie was ook positief.⁷ Wel zijn er kleine verbeteringen mogelijk gebleken. Uit de evaluatie blijkt dat in de gemeenten waar tijdens die verkiezing is gestemd met het nieuwe stembiljet een hoger percentage ongeldige stemmen is uitgebracht dan in gemeenten waar met het reguliere stembiljet is gestemd. Met name uit de kwalitatieve interviews met kleine groepen kiezers, die onderdeel waren van de evaluatie, blijkt dat het aantal ongeldige stemmen omlaag gebracht kan worden door de verkiezingsbescheiden en voorlichtingsmaterialen voor kiezers te verduidelijken.⁸ Dit kan allereerst door een sterke(re) visuele relatie te leggen tussen het stembiljet en het overzicht van kandidaten, onder andere door het gebruik van kleur en door het toevoegen van het icoon van het overzicht van kandidaten op beide stembescheiden. Daarnaast kunnen de verkiezingsbescheiden en voorlichtingsmaterialen verduidelijkt worden door daarin nog beter aan te sluiten bij het woordgebruik en de zinsopbouw van de kiezer. Zo blijkt 'lijst met kandidaten' te zorgen voor meer begrip dan 'overzicht van kandidaten', en is het advies om de zinsopbouw activerend en positief – met focus op wat een kiezer wél moet doen – te formuleren.

Versterkte koppeling tussen het stembiljet en het overzicht van kandidaten

Gelet op de uitkomsten van het eerdere experiment wordt de titel 'Overzicht van kandidaten' (Model 5-1) gewijzigd naar 'Lijsten met kandidaten'. In de communicatie zal naar het overzicht van kandidaten worden verwezen met de tekst 'lijst met kandidaten'. Ook het stembiljet (Model 3) wordt aangepast. Hierop wordt de tekst en kleur van de tekstballon naast 'en kies één kandidaat van die partij' op de onderste helft van het stembiljet veranderd. De tekst wordt gewijzigd van 'Kijk voor namen in Overzicht van kandidaten. Kies geen hoger kandidaatnummer dan het aantal kandidaten van die partij' naar 'Kijk in de lijst met kandidaten voor de namen'. De kleur van de tekstballon is veranderd naar blauw, daarmee wordt nadrukkelijk een verband gelegd met het overzicht van kandidaten (Model 5-1), waar een blauwe balk is toegevoegd. Op zowel het stembiljet als de lijst met kandidaten is tot slot een icoon toegevoegd dat verwijst naar het overzicht van kandidaten, wederom met het doel om de relatie tussen beide voor de kiezer te verduidelijken.

Het voorstel om de koppeling tussen het stembiljet en het overzicht van kandidaten te versterken wordt ondersteund door de Kiesraad, de NVVB en de VNG. Zij benoemen echter als nadeel van dit voorstel dat er onvoldoende relatie wordt gelegd tussen namen en nummers, terwijl de meest voorkomende reden voor een ongeldige stem het kiezen van een nummer betreft waar geen kandidaat bij hoort. De drie partijen geven daartoe de tekst 'Kijk in de lijst met kandidaten welk nummer hoort bij uw kandidaat.' ter overweging mee.

Op basis van de evaluatie van de verkiezing voor de leden van het Europees Parlement in 2024 is in opdracht van het Ministerie van BZK een verdiepend onderzoek gestart naar het begrip van kiezers bij het stemmen met het nieuwe stembiljet en de wijze waarop het stembiljet wordt ingevuld. In het kwalitatieve onderzoek zijn verschillende varianten van het stembiljet ontwikkeld en uitgebreid getest met kiezers. Een specifiek doel van het onderzoek was inzicht krijgen in het begrip van specifieke boodschappen, tekstdelen en iconen. Het voorstel van de regering is op basis van dit onderzoek tot stand gekomen. De suggestie van de Kiesraad, de NVVB en de VNG wordt niet overgenomen, wél

⁷ Kamerstukken II 2024/25, 35 455, nr. 21.

⁸ MARE, Toetsen varianten flyers stembiljet model 2, 28 februari 2025, Kennisbank Openbaar bestuur, of via Rapportage onderzoek toetsen varianten flyers stembiljet model I Kennisbank Openbaar Bestuur

wordt in de evaluatie van de verkiezingen wederom nadrukkelijk gekeken naar het aandeel ongeldige stemmen en de oorzaken daarvoor.

Tot slot bevat deze regeling ook een voor de experimenten geschikt model van de kiezershandleiding die in het stembokje hangt. In dit model 5-2 zijn de afbeeldingen en teksten in overeenstemming gebracht met de vormgeving van het aangepaste nieuwe stembiljet.

Aanduiding van een blanco lijst

Op de bovenste helft van het stembiljet staan de lijsten (partijen) die deelnemen aan de verkiezing. De lijsten worden aangeduid met de lijstnummers, (indien van toepassing) de aanduiding van de politieke groepering(en) en het logo of de logo's van deze groepering(en) en een icoon met daarin een cijfer dat correspondeert met het aantal kandidaten op elke lijst. Bij een blanco lijst, dat wil zeggen een lijst waarop géén aanduiding van een politieke groepering staat, kan op de bovenste helft van het nieuwe stembiljet voor die lijst geen aanduiding (en géén logo) worden weergegeven. Na het lijstnummer blijft de regel in dit geval leeg. Dit is verwarrend voor kiezers. Ook maakt het de lijst minder makkelijk vindbaar op het stembiljet. In het gebruikersonderzoek geven kiezers aan dat het lijkt alsof er informatie ontbreekt en er een fout op het stembiljet is gemaakt. De oorzaak van het probleem zit in de wijze waarop lijsten met kandidaten op het nieuwe stembiljet worden weergegeven. Daarom worden model 3 en model 5-1 van de tijdelijke experimentenregeling op dit onderdeel aangepast.

In een eerdere versie van de regeling werd voorgesteld om de term 'Blanco lijst met lijstnummer [lijstnummer]' te gebruiken. De Kiesraad, de NVVB en de VNG onderschrijven het belang om een andere term te hanteren in de modellen, maar betwijfelen of het voorstel voldoende duidelijk is en komen met een suggestie, namelijk 'Lijst zonder partijnaam'. Het begrip 'blanco lijst' kan volgens de Kiesraad namelijk tot verwarring leiden, doordat kiezers kunnen denken dat dit een lijst is zonder kandidaten. De raad noemt vervolgens dat de begrippen 'blanco lijst' en 'blanco stem' de kiezer kunnen verwarren. Dit laatste wordt ook aangedragen door de NVVB en de VNG.

De regering is het met de partijen eens dat de voorgestelde tekst 'Blanco lijst met lijstnummer [lijstnummer]' verwarrend zou kunnen zijn voor kiezers doordat zij kunnen denken dat dit een lijst is zonder kandidaten. Ook de mogelijkheid dat de begrippen 'blanco lijst' en 'blanco stem' de kiezer kunnen verwarren wordt herkend. Het voorstel 'Lijst zonder partijnaam' uit de adviezen wordt echter niet overgenomen. De term 'partijnaam' is de statutaire naam van een politieke partij en deze hoeft niet hetzelfde te zijn als de aanduiding op het stembiljet. Op basis van het advies wordt de aanduiding van een blanco lijst gewijzigd naar 'Lijst met lijstnummer [lijstnummer]'. Op deze manier wordt verwarring bij kiezers zoveel als mogelijk voorkomen.

Aanvullend adviseren de Kiesraad en de NVVB om de aanduiding voor een blanco lijst in kleiner lettertype en bij voorkeur cursief weer te geven op het stembiljet. Op deze manier zou het de kiezer duidelijk zijn dat het een toelichting betreft in plaats van een aanduiding. De minister wil het stembiljet zo duidelijk mogelijk maken voor de kiezer. Het voorstel om een voor de kiezer duidelijk onderscheid te maken tussen een aanduiding en een toelichting wordt daarom overgenomen, echter met een wijziging ten opzichte van het omschreven voorstel. Het lettertype zal niet kleiner worden weergegeven in verband met de toegankelijkheid van het stembiljet en de gelijkwaardigheid van de lijsten. Het onderscheid wordt gemaakt door de aanduiding van de blanco lijst cursief en niet dikgedrukt weer te geven. De overige aanduidingen zijn niet cursief en wel dikgedrukt.

Ontvangen adviezen – Kiesraad

De Kiesraad stelt blij te zijn dat het experiment met een kleiner stembiljet ook bij de Tweede Kamerverkiezing op 29 oktober 2025 wordt uitgevoerd. De raad geeft ook aan dat het betreurt dat de voorgenoemde uitbreiding van het aantal deelnemende gemeenten niet haalbaar is, maar heeft daar begrip voor gezien het een vervroegde verkiezing betreft. De raad spreekt de wens uit dat de uitbreiding wel gerealiseerd kan worden bij de gemeenteraadsverkiezingen op 18 maart 2026. De Minister van BZK bevestigt dat dit het voornemen is. De Kiesraad geeft aan dat de voorgestelde wijzigingen in de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten aansluiten bij eerdere suggesties⁹ van de Kiesraad en doet, naast de hierboven genoemde suggesties over de aanduiding van een blanco lijst en de tekstuele koppeling tussen stembiljet en overzicht van kandidaten, niettemin nog enkele suggesties.

De Kiesraad geeft aan dat het bereiken van minder ongeldige stemmen voor hen van groot belang is.

⁹ Kiesraad, Advies Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten | Advies | Kiesraad.nl, 4 december 2023

De raad doet de aanbeveling om in de evaluatie extra aandacht te schenken aan het effect van de wijzigingen in de regeling op het aantal en de oorzaak van de ongeldige stemmen. De raad voegt toe dat de evaluatie een belangrijke rol moet spelen bij de afweging of niet alsnog moet worden gekozen voor de toerekening van een stem met een te hoog nummer aan de lijsttrekker.

Het voornaamste doel van de voorgenomen wijzigingen van de regeling is het verder verduidelijken van het stemmen met het nieuwe stembiljet voor de kiezer en daarmee ook het verder verminderen van het aantal ongeldige stemmen. Hoewel de onderdelen van de evaluatie van de experimenten niet zijn vastgesteld in de regeling, maar in het Tijdelijke experimentenbesluit (artikel 18), kan de minister bevestigen dat het aantal en de oorzaak van de ongeldige stemmen een belangrijk onderdeel zijn van de evaluatie. Voor wat betreft de toewijzing van een stem op een niet bestaand kandidaatnummer op de lijsttrekker van een partij verwijst de minister naar de eerdere reactie in de evaluatie van het experiment met het nieuwe stembiljet tijdens de Europees Parlementsverkiezing op 6 juni 2024.

Voorts wijst de Kiesraad erop dat in Model 5-1 de naam en datum van de verkiezing ontbreken en adviseert om deze informatie toe te voegen aan het model. Dit advies wordt overgenomen. De Kiesraad geeft daarnaast aan dat het icoon dat weergeeft hoeveel kandidaten er op elke lijst staan ontbreekt op het model en adviseert ook deze toe te voegen. Het icoon is op dit moment ook niet aanwezig op het model in de regeling die per 1 april 2024 in werking is getreden. Het icoon wordt niet toegevoegd, omdat het in een eerder stadium van het overzicht van kandidaten is verwijderd. Op basis van een test is gebleken dat, gevraagd naar de betekenis van het icoon op het overzicht van kandidaten, een klein percentage van de respondenten het icoon een andere betekenis gaf.¹⁰ Zo werd bijvoorbeeld genoemd dat het icoon staat voor het huidig aantal zetels of het paginanummer in het overzicht van kandidaten. Om verwarring te voorkomen is besloten het icoon niet op het overzicht van kandidaten te plaatsen.

Ontvangen adviezen – NVVB

De NVVB benoemt de voorgestelde redactionele verbeteringen en aanpassingen ter verduidelijking als een positieve ontwikkeling. Daarbij benoemt de NVVB specifiek de sterkere visuele relatie tussen het stembiljet en het overzicht van kandidaten en de aanpassing van de terminologie naar 'Lijst met kandidaten'. Daarnaast wijst de NVVB erop dat het positief is dat de kiezershandleiding (Model 5-2) in lijn is gebracht met vormgeving van het aangepaste stembiljet.

De NVVB is kritisch op het ongeldig verklaren van stemmen uitgebracht op een te hoog kandidaatnummer. De organisatie pleit ervoor om de wet aan te passen zodat deze stemmen alsnog geldig worden verklaard en toekomen aan de betreffende partij, waarmee, zo omschrijft de NVVB, onbedoeld ongeldige stemmen worden verminderd en de stemintentie van de kiezer gerespecteerd wordt. De minister verwijst naar de reactie die hierboven is gegeven op het vergelijkbare advies van de Kiesraad.

Tot slot wijst de NVVB op het belang van tijdige en adequate informatievoorziening aan de kiezers en ondersteuning van gemeenten. De organisatie geeft aan daar vertrouwen in te hebben. Het Ministerie van BZK is in nauw contact met de gemeenten die deelnemen aan het experiment met het nieuwe stembiljet en houdt hen middels bijeenkomsten en spreekuren op de hoogte over de ontwikkelingen rond het nieuwe stembiljet. Onderdeel van dat contact is ook de wijze waarop kiezers in de gemeenten worden geïnformeerd.

Ontvangen adviezen – VNG

De VNG geeft aan dat het positief staat ten opzichte van de meeste voorgestelde wijzigingen en doet graag enkele toevoegingen. De VNG spreekt de hoop uit voor een spoedige opschaling van het experiment. Het landelijk invoeren van het nieuwe stembiljet (wellicht in combinatie met elektronisch tellen) zal, zo stelt de vereniging, de uitvoerbaarheid van de verkiezingen aanzienlijk verbeteren. Het voornemen van de regering is om de schaal van het experiment te vergroten bij de verkiezingen voor de Gemeenteraad in 2026. Op die manier wordt meer ervaring opgedaan in verschillende gemeenten, zodat we meer kunnen leren over de voordelen van stemmen met het nieuwe stembiljet en de uitdagingen.

Tot slot verzoekt de VNG de regering om de onderdelen waarop het experiment geëvalueerd wordt aan te passen. Daarbij wordt verwezen naar artikel 18 van het Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten waar de onderdelen opgesomd staan waarop de evaluatie uitgevoerd wordt. Op dit moment staat daar de beleving van de kiezers en stembureauleden centraal. De VNG mist het perspectief van de kandidaten en is van mening dat het belangrijk is om ook onder deze groep belanghebbenden de ervaringen met het gebruik en het draagvlak voor het nieuwe stembiljet goed te

¹⁰ Kamerstukken I 2023/24, 35 165, nr. E

onderzoeken. Uitbreiding van de evaluatie met dit punt zou een waardevolle bijdrage kunnen leveren. Er is begrip voor dat het perspectief van de raadsleden een belangrijk onderdeel wordt gevonden. De onderdelen van evaluatie worden vastgesteld in het Tijdelijke experimentenbesluit en een wijziging van het besluit ligt op dit moment niet voor. Op het moment dat een wijziging van het Tijdelijke experimentenbesluit voorligt wordt dit advies meegewogen.

Adviescollege toetsing regeldruk

Het ATR heeft het dossier niet geselecteerd voor een formeel advies, omdat het naar verwachting geen omvangrijke gevolgen voor de regeldruk heeft.

Inwerkingtreding

Op vrijdag 6 juni 2025 is in de ministerraad besloten dat op 29 oktober 2025 de stemming plaatsvindt voor de verkiezing van de nieuwe leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Aanleiding daarvoor was het gegeven dat het voltallige kabinet Schoof op dinsdag 3 juni 2025 haar ontslag heeft aangeboden aan Zijne Majesteit de Koning. Bij deze vervroegde Tweede Kamerverkiezing zal in de vijf gemeenten waar al geëxperimenteerd is, opnieuw een experiment worden gehouden met het nieuwe stembiljet. Het is belangrijk dat de kennis en inzichten die bij de verkiezing voor de leden van het Europees Parlement is opgedaan, hierbij worden betrokken. Daarom zal deze regeling op 1 oktober 2025 in werking treden. Dat is conform aanwijzing 4.17, tweede lid, Aanwijzingen voor de regelgeving en tijdig voor de aankomende Tweede Kamerverkiezing. Dit is geregeld in artikel II van de regeling.

Gelet op de spoedeisendheid van de aanpassing van deze regeling, kan echter geen rekening worden gehouden met de in Aanwijzing 4.17, vierde lid, vastgelegde minimuminvoeringstermijn. Hiervoor bestaat een rechtvaardigingsgrond. De aanpassingen die met deze regeling aan de Tijdelijke experimentenregeling worden aangebracht, betreffen immers primair redactionele verbeteringen. Geen van de aanpassingen heeft juridische gevolgen voor burgers, bedrijven of decentrale overheden. Gemeenten waar een experiment zal plaatsvinden met het nieuwe stembiljet zullen uiteraard in een vroegtijdig stadium over de aanpassingen worden geïnformeerd.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
D.M. van Weel